

Jerzy Ważny

---

40 lat w służbie ochrony zabytkowego drewna

Ochrona Zabytków 44/4 (175), 301-302

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY WAŻNY

40 LAT W SŁUŻBIE OCHRONY ZABYTKOWEGO DREWNA

W roku 1990 przypadła 40 rocznica powołania do życia pierwszej w Polsce samodzielnej placówki naukowej zajmującej się ochroną drewna, Zakładu Ochrony Drewna SGGW-AR w Warszawie.

Zakład powstał jako wyodrębniona jednostka badawcza w styczniu 1950 r. w Instytucie Techniki Budowlanej w Warszawie, pod nazwą „Zakład Mykologii Budowlanej”. W 1956 r. w wyniku porozumienia między ówczesnymi Ministerstwami Budownictwa Przemysłowego i Szkolnictwa Wyższego, został on przeniesiony wraz z personelem i wyposażeniem do SGGW. Jako Zakład Patologii i Konserwacji Drewna wszedł w skład Katedry Ochrony Lasu, później Instytutu Ochrony Lasu i Drewna. Od 1978 r. działał jako jeden z Zakładów Inżynierii Materiałów Drzewnych, a od 1981 r. jako samodzielny Zakład Ochrony Drewna. Organizatorem Zakładu i jego kierownikiem we wszystkich strukturach organizacyjnych był i jest autor artykułu. W zakładzie pracuje również prof. dr hab. Tadeusz Wytwer (od 1957 r.), adiunkt - dr inż. Andrzej Kundzewicz (od 1980 r.), st. asystent — dr inż. Krzysztof Krajewski (od 1982 r.), st. specjalista — mgr Wanda Kotowska (od 1959 r.) i technic Anna Oleksiewicz (od 1985 r.). Pracownikami Zakładu byli także prof. dr hab. Andrzej Grzywacz (do 1981 r.) oraz dr inż. Michał Czajnik (zm. w. 1981 r.), zajmujący się głównie problematyką ochrony zabytków.

Zakład posiada pełne wyposażenie do prac mikrobiologicznych, chemicznych i technologicznych w zakresie patologii i konserwacji drewna oraz jedną z nielicznych w Europie kolekcji czystych kultur mikroorganizmów, powodujących degradację drewna i innych materiałów, liczącą ok. 300 gatunków i szczepów, niezbędną w nowoczesnych badaniach naukowych oraz stanowiącą dla laboratoriów krajowych i zagranicznych bank organizmów testowych stosowanych do testowania środków ochrony drewna.

Działalność naukowo-badawcza Zakładu — skupiająca się początkowo na problemach ochrony drewna w budownictwie — po przeniesieniu w 1956 r. do SGGW została znacznie rozszerzona. Tematyka prac obejmuje całokształt zagadnień patologii i konserwacji drewna w lesie, na składowiskach, w budowlach, konstrukcjach oraz we wszystkich innych dziedzinach zastosowania drewna. Jednym z głównych kierunków badań i dydaktyki była, bezpośrednio lub pośrednio, konserwacja drewna zabytkowego.

Blisko 400 prac publikowanych w kraju („Folia Forestalia Polonica”, „Przemysł Drzewny”, „Ochrona Zabytków” i inne) oraz za granicą („International Biodeterioration”, „Material und Organismen”, „Holz als Roh- und Werkstoff”, „Holzforschung”, „Holzforschung und Holzverwertung”, „Holztechnologie”, „Wood Science and Technology”, „Wood and Fiber Science”, „Chimja Drewniesiny” i inne) prezentuje zarówno problemy biologiczne ochrony drewna i innych materiałów (diagnostyka, fizjografia, biologia organizmów degradujących drewno), jak i problemy technologiczne (zmiany właściwości technicznych drewna, toksykometria, projektowanie i atestacja środków ochrony drewna, metody konserwacji).

Do szczególnych osiągnięć naukowych Zakładu należy zaliczyć badania zmian właściwości fizycznych i chemicznych drewna zachodzących pod wpływem grzybów, prowadzone według własnej oryginalnej metody uwzględniającej kinetykę tych procesów, a także, pionierskie w świecie, badania nad zmianami składu mineralnego drewna w szerokim zakresie pierwiastków i mineralnym odżywianiem grzybów niszczących drewno. Wyniki tych badań weszły do światowej literatury podręcznikowej (Bavendamm, Rypáček i inni).

Poważne znaczenie międzynarodowe mają liczne prace metodyczne z zakresu toksykometrii (oznaczania wartości grzybobójczej) środków ochrony drewna. Dotyczyły one zarówno znaczenia i doboru odpowiednich szczepów grzybów testowych, jak i wprowadzenia po raz pierwszy estymacji komputerowej wyników toksyczności. Prace te stanowią podstawę do optymalizacji unifikacji metod badawczych w krajach Europy, jak i światowych organizacji ochrony drewna. Od 1963 r. prowadzone są na dużą skalę badania trwałości środków ochrony drewna w budynkach i na otwartej przestrzeni. Skuteczność działania licznych preparatów zbadano na pierwszym w Polsce poligonie doświadczalnym w Rogowie.

Szeroko prowadzone studia nad mechanizmem wnikania środków ochrony do drewna, poza wyjaśnieniem zachodzących zjawisk, zaowocowały propozycjami kilku nowych opatentowanych preparatów. Zaproponowano i zastosowano żywicę syntetyczną do konserwacji drewna zdrowego, jak i stabilizacji elementów zabytkowych o naruszonej przez czynniki biodegradacji strukturze. Poszukując niemechanicznych metod konserwacji drewna przeprowadzono bada-

nia nad dezynfekcją termiczną oraz zastosowaniem mikrofal do dezynsekcji. Z powodzeniem zastosowano ultradźwięki do oceny właściwości techniczno-wytrzymałościowych elementów konstrukcji drewnianych porażonych przez grzyby i owady.

Wymienić należałoby również szeroko zakrojone badania nad występowaniem grzybów i owadów niszczących budynki na terenie kraju, ich fizjografią, składem gatunkowym i przyczynami rozwoju. Badania te dały podstawę naukową do przeprowadzenia w latach 1961-1966 skutecznej akcji likwidacyjnej i profilaktycznej korozji biologicznej w budownictwie mieszkalnym. Po raz pierwszy w Polsce stwierdzono występowanie i określono rolę w rozkładzie drewna bakterii właściwych, promieniowców i grzybów z klas *Ascomycotina* i *Deuteromycotina* (rozkład szary). Jednocześnie zwrócono uwagę na rozwój grzybów na materiałach budowlanych nieorganicznych, jak beton, zaprawa, gips — zbadano mechanizm ich biodegradacji i sygnalizowano niebezpieczeństwo ich wpływu na zdrowie mieszkańców porażonych budynków.

Zakład prowadzi szeroką współpracę i wymianę naukową w kraju i za granicą, w ramach międzynarodowych organizacji: International Academy of Wood Science w Madison (USA), International Research Group on Wood Preservation w Sztokholmie (Szwecja), IUFRO — Working Group on Wood Protection w Rotorua (Nowa Zelandia), Grupa Robocza ds. Konserwacji Zabytków Krajów RWPG w Warszawie i Centrum Koordynacyjne RWPG w Bratysławie (CSR). Bezpośrednie kontakty naukowe utrzymywane są z placówkami naukowymi: CSIRO — Division of Forest Products, Melbourne (Australia), Universität Hamburg (RFN), Bundesanstalt für Materialforschung und Prüfung (Berlin Zachodni), Institut für Forstwissenschaften Eberswalde (Niemcy), University of British Columbia w Vancouver (Kanada), Wyższy Lesotechniczny Instytut w Sofii (Bułgaria), Drevarsky Vyskumny Istav w Bratysławie (CSR), Sieniejskaja Laboratoria Zaszchity Drewniesiny w Moskwie i Bielu-ruskij Technologiczeskij Institut w Mińsku (ZSRR). Owocem tej współpracy są liczne publikacje, metody i normy. Wyniki badań Zakładu były prezentowane na licznych krajowych, a także zagranicznych konferencjach i sympozjach naukowych w Anglii, Austrii, Australii, Belgii, Niemcy, Nowej Zelandii, RFN, Sri Lance,

Szkocji, Szwajcarii, Szwecji, Tajlandii, Węgrzech i ZSRR.

Ogromna większość prac naukowo-badawczych Zakładu Ochrony Drewna, obok wartości poznawczych, ma jednocześnie aspekt praktyczny, a ich wyniki wpłynęły w poważnym stopniu na organizację i rozwój praktyki ochrony drewna w Polsce. Szesnaście norm państwowych opracowanych w Zakładzie lub przy wydatnym udziale pracowników Zakładu stworzyło w naszym kraju podstawy do badań i ujednoczenia metod oceny środków ochrony drewna. Według opracowanych metod przeprowadzono badania atestowe 53 środków ochrony drewna oraz badania kontrolne jakości ok. 50 z nich, przyczyniając się w ten sposób do powstania i rozwoju przemysłu chemicznego w tym zakresie. Opracowano pierwsze w kraju instrukcje impregnacji drewna i odgrzybiania budynków dla praktyki budowlanej oraz metody badań budynków pod względem mykologiczno-entomologicznym. Wykonano przeszło 9000 ekspertyz różnych budynków i obiektów ruchomych porażonych przez grzyby i owady. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują liczne obiekty zabytkowe najwyższej rangi w Warszawie i na terenie całego kraju. Dla wielu z nich opracowano szczegółowe projekty konserwatorskie. Dla niektórych z nich, jak np. pałac w Wilanowie i pałac w Nieborowie prowadzono stały nadzór konserwatorski przez cały okres odbudowy. Przez wiele lat stałą opieką konserwatorską sprawowano nad Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku i Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie; współpracowano również z innymi skansenami. Stałą współpracę Zakład prowadzi z Wydziałem Konserwacji ASP, Departamentem Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki, P.P. Pracowni Konserwacji Zabytków i Fundacją Ochrony Zabytków. Wykonano także liczne projekty, dokumentacje i oceny w zakresie ochrony drewna dla resortów leśnictwa, przemysłu drzewnego, gospodarki komunalnej, budownictwa, chemii i innych dziedzin.

Obok aktywności naukowo-badawczej

Zakład Ochrony Drewna prowadzi żywą działalność w zakresie dydaktyki i kształcenia kadr. Pierwsze wykłady z przedmiotu „patologia drewna” były prowadzone już w latach 1946-1950 przez prof. dr. J. Kochmana na ówczesnym Oddziale Technologii Drewna, istniejącym przy Wydziale Leśnym SGGW, jednak na skutek nieprzeżyłanych decyzji zostały one później przerwane. Przez cały okres natomiast, problematyka ochrony drewna wykładana była w ramach przedmiotu „fitopatologia leśna” oraz na seminarium „ochrona lasu” na Wydziale Leśnym. W 1978 r. przywrócono na Wydziale Technologii Drewna dydaktykę z przedmiotu „ochrona drewna” w nowoczesnym ujęciu, obejmującym zarówno problematykę patologii, jak i konserwacji drewna, jednocześnie tworząc seminarium dyplomowe w tym zakresie.

W okresie całej działalności Zakładu do 1990 r. wykonano na Wydziale Leśnym i Wydziale Technologii Drewna około 100 prac magisterskich poświęconych głównie patologii lub konserwacji drewna. W tym okresie zrealizowane zostało 10 prac doktorskich i 3 prace habilitacyjne. Spośród doktorantów i habilitantów Zakładu obecnie czterech posiada tytuły profesora zwyczajnego lub nadzwyczajnego.

Działalność dydaktyczna obejmowała również przedmiot „mikrobiologia leśna” na Wydziale Leśnym SGGW, „mikrobiologia konserwatorska” na Wydziale Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie oraz „ochrona drewna” na Wydziale Etologii UW. Prowadzone są również zajęcia na studiach podyplomowych Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury PW oraz Inżynierii Leśnej na Wydziale Leśnym SGGW. Jednocześnie Zakład, przy współpracy początkowo Ośrodka Doskonalenia Kadr Ministerstwa Gospodarki Komunalnej, a ostatnio Stowarzyszenia Mykologów Budownictwa prowadzi od 1951 r. szkolenie typu podyplomowego w zakresie ochrony budowli, na których przeskolono dotychczas przeszło 2 tysiące inżynierów budownictwa, konserwatorów zabytków i pokrewnych specjalności.

Osobną formę działalności Zakładu sta-

nowi organizowanie od 30 lat w odstępach dwuletnich, wspólnie z Komitetem Technologii Drewna PAN, krajowych sympozjów Ochrony Drewna, często z udziałem gości zagranicznych. Sympozja gromadzą specjalistów z całego kraju i służą prezentowaniu nowych osiągnięć naukowych i technicznych w konfrontacji z potrzebami praktyki. Wśród gości zagranicznych udział w Sympozjach brali naukowcy o światowej renomie: prof. G. Becker z Instytutu Badań Materiałów w Berlinie Zach., prof. W. Liese z Uniwersytetu w Hamburgu, prof. Rypáček z Akademii Nauk CSR z Brna, dr Necesany z Instytutu Badań Drewna w Bratisławie i inni.

Ostatnie 15. Sympozjum odbyło się w ramach jubileuszu 40-lecia Zakładu w Rogowie w dniach 26-28 września 1990 r. Zgromadziło ono około 70 osób z wyższych uczelni, instytutów, muzeów i służby konserwatorskiej. Uczestniczyło w nim dwóch gości z zagranicy: prof. dr Hubert Willeitner z Uniwersytetu w Hamburgu, prezydent Międzynarodowej Organizacji Konserwacji Drewna (International Research Group on Wood Preservation) oraz dr Reiner Hesse z Eberswalde w Niemczech. Gościem honorowym Sympozjum był prof. dr hab. Józef Kochman, członek rzeczywisty PAN, inicjator idei Sympozjów Ochrony Drewna. W części naukowej wygłoszono i przedyskutowano 16 referatów ujętych w 5 grup tematycznych: 1) ochrona drewna a ochrona środowiska; 2) izotopy promieniotwórcze a drewno; 3) metody impregnacji; 4) patogeniczne zmiany właściwości drewna; 5) metody i badania właściwości środków ochrony drewna. Zakład Ochrony Drewna SGGW-AR prowadząc w okresie 40 lat działalność dydaktyczną, organizacyjną i badawczą stworzył podstawy naukowe dla ochrony drewna w nowoczesnym ujęciu, obejmującym zarówno problemy patologii, jak i konserwacji. Przedstawiony dorobek wskazuje na istotną rolę, jaką odegrał Zakład na przestrzeni 40 lat również w zakresie ochrony drewna zabytkowego.

*prof. dr Jerzy Ważny
Zakład Ochrony Drewna
SGGW-AR w Warszawie*

PRACE KONSERWATORSKIE W WOJ. PILSKIM W LATACH 1983-1989

W latach 1983-1989 na terenie woj. pilskiego kontynuowano prace konserwatorskie rozpoczęte w latach poprzednich. Prace remontowo-konserwatorskie prowadzone były w 37 obiektach architektury i przy 15 zabytkach ruchomych. W tym czasie założono karty ewidencyjne dla 187 obiektów architektury i budownictwa ludowego, 254 zabytków ruchomych, 416 kart cmentarzy oraz zewiden-

cjonowano 40 zespołów pałacowo-parkowych. Na zlecenie Biura Dokumentacji Zabytków w Pile i wojewódzkiego konserwatora zabytków w Pile wykonano dokumentacje naukowo-historyczne dla 26 obiektów i zespołów architektonicznych oraz 10 inwentaryzacji zabytków budownictwa ludowego. Wykonywały je Pracownie Dokumentacji Naukowo-Historycznej w Szczecinie i Poznaniu.

W latach 1983-1988 wykonano w P.P. Pracowni Konserwacji Zabytków w w Szczecinie studia historyczno-urbanistyczne dla miast Rogoźna i Czarnkowa. Prace remontowe podejmowano na mocy decyzji inwestora albo użytkownika obiektu. W kilku wypadkach WKZ w całości finansował remont obiektu zabytkowego. Konserwacja obiektów ruchomych prowadzona była ze środków WKZ.